

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

RESTRICTIONS OF HUMAN CONSTITUTIONAL RIGHT TO FREE MOVEMENT IN PANDEMIC CONDITIONS IN UKRAINE AND FOREIGN COUNTRIES

Рижкова Ю.А., студентка III курсу міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Закоморна К.О., к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Наукова стаття присвячена висвітленню питання щодо рівня обмеження прав та свобод людини і громадянина, які встановлюються, гарантуються та регулюються Основними законами низки зарубіжних країн та України у період поширення та збільшення масштабів пандемії COVID-19, викликаній коронавірусом SARS-CoV-2, зокрема це стосується права на вільне пересування. Автором охарактеризовано поточний стан перебігу подій в Україні, західних та європейських країнах світу щодо вжиття заходів запобігання поширення вірусу. Наведено статистичні дані стосовно стримування поширення небезпечної хвороби. Також у публікації досліджено Конституції та інші законодавчі й нормативно-правові акти зарубіжних країн, у яких закріплюються та регламентуються певні обмеження щодо прав та основоположних свобод людини і громадянина, які мають бути застосовані, що порівнюється із законодавством України. Автором проаналізовано порушення та помилки, що були допущені під час прийняття та введення у дію вищезазначених актів. Окрім цього, в роботі вміщено аналіз відповідних рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), у яких досить чітко розкриваються та аналізуються моменти порушення прав та свобод людини органами влади зарубіжних держав. Особливу увагу, зокрема, приділяється порушенню таких основоположних прав і свобод людини і громадянина, як право на свободу пересування, право особи на працю, право на соціальне забезпечення відповідних категорій населення. Авторами запропоновано перелік найбільш перспективних шляхів вирішення проблеми обмеження конституційних прав і свобод в умовах пандемії COVID-19. Зокрема, встановлено, що держави повинні забезпечити всім постраждалим особам та спільнотам доступ до чіткої, доступної, своєчасної та змістовної інформації щодо природи та масштабів загрози здоров'ю, можливого вжиття заходів зі зменшення ризиків, можливих наслідків та заходів із реагування на пандемію, що тривають. Також визначено варіант створення реальних умов, у яких держави повинні забезпечити кожній людині доступ до інструментів соціального захисту, у тому числі до оплачуваних лікарняних, медичних послуг, встановлено пріоритет виправити недоліки юридичної техніки.

Ключові слова: права та свободи людини і громадянина, правові обмеження, Конституція, пандемія коронавірусу COVID-19, здоров'я.

The scientific article is devoted to the issue of the level of restriction of human rights and freedoms, which are established, guaranteed and regulated by the Constitutions of some foreign countries during the spread and escalation of the COVID-19 pandemic caused by SARS-CoV-2 coronavirus. The author describes the current state of events in Ukraine, Western and European countries of taking measures to prevent the spread of the virus. Statistics on curbing the spread of a dangerous disease are presented. The publication also examines the Constitutions and other laws and regulations of foreign countries which enshrine and regulate certain restrictions of human rights and fundamental freedoms, and which must be applied, which is compared with the legislation of Ukraine. The author analyzes the violations and mistakes that were made during the adoption and implementation of the above acts. In addition, the article contains an analysis of the relevant decisions of the European Court of Human Rights, which quite clearly discloses and analyzes the violations of human rights and freedoms by the authorities of foreign countries. Particular attention is paid to the violation of such fundamental human and civil rights and freedoms as the right to freedom of movement, the right to work, the right to social security of the relevant categories of the population, etc. The author offers a list of the most promising ways to solve the problem of restriction of constitutional rights and freedoms in the context of the COVID-19 pandemic. In particular, it is established that states should ensure that all affected persons and communities have access to clear, accessible, timely and meaningful information on the nature and extent of health threats, the possible application of risk mitigation measures, possible consequences and ongoing pandemic response measures. It is also identified the option of creating real conditions in which states should provide everyone with access to social protection instruments, including paid hospital and medical services, and is set a priority to correct the shortcomings of legal techniques.

Key words: human and civil rights and freedoms, legal restrictions, Constitution, COVID-19 coronavirus pandemic, health.

У період сьогодення перед чи не усіма державами світу стоїть складна й відповідальна задача, що полягає у запобіганні поширення коронавірусної хвороби COVID-19, що об'єктивно потребує встановлення та вжиття комплексу протиепідемічних (організаційних, медико-санітарних, адміністративних тощо) заходів для профілактики поширення небезпечного вірусу, його локалізації та ліквідації. При цьому значною мірою такі заходи втілюються у різних формах обмеження реалізації конституційних, громадянських, політичних та інших прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, а також у покладенні на них додаткових обов'язків. Досить слушно відзначає генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш, що пандемія COVID-19 є кризою охорони здоров'я, економічною та соціальною кризою, яка швидко стає кризою прав людини [1].

Проте, беручи до уваги рішення ЄСПЛ у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» від 18 січня 1978 р., зазначаємо, що держави де-факто мають значну

свободу розсуду для визначення заходів, необхідних для подолання надзвичайної ситуації. Водночас, як зазначається в Інструментарії Ради Європи щодо дотримання демократії, верховенства права та прав людини під час пандемії COVID-19 від 7 квітня 2020 р., законодавство щодо протидії COVID-19, у тому числі надзвичайні укази органів виконавчої влади, повинно відповідати конституції та міжнародним стандартам [2].

Нині в Україні триває третя хвиля коронавірусної хвороби, що тягне за собою відповідні обмеження деяких прав та свобод людини і громадянина. Так, основні права й свободи громадян регламентує Верховна Рада, закріплюючи їх у Конституції України. Зокрема, за статтею 33 Конституції, «кожному, хто на законних підставах перебуває на її території, гарантується свобода пересування, за винятком обмежень, які встановлюються законом» [3]. Проте на практиці така регламентація зазнає великих порушень. Зокрема, основні профілактичні та протиепі-

демічні заходи були запроваджені Постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 р., що неодноразово змінювалася задля посилення встановлених нею обмежень [4]. Так, ключовим заходом карантину, який тією чи іншою мірою ускладнює реалізацію конституційних прав і свобод людини і громадянина, була заборона переміщення групою більше двох осіб, відвідування парків і зон відпочинку, перебування малолітніх у громадських місцях без супроводу, проведення всіх масових заходів. Таким чином, Рішенням Конституційного суду України від 28 серпня 2020 р. встановлено, що підзаконне рішення уряду про встановлення карантину за відсутності оголошеного надзвичайного стану може стосуватись тимчасового обмеження не конституційних, а виключно інших прав людини [5].

Варто зазначити, що на території багатьох зарубіжних держав діють подібні правові режими, встановлені органами державної влади, з літа 2020 р. При цьому функцію моніторингу даних та статистики поширення вірусу в багатьох країнах, заходи обмеження, що застосовуються, виконувало Міністерство закордонних справ України, яке закріпило «Оперативну інформацію щодо заходів, які вживаються іноземними країнами з протидії розповсюдженню COVID-19» від 21 червня 2020 р. [6].

Отже, актуальність роботи вбачається, зокрема, в тому, що в контексті забезпечення не лише дієвості, але й правомірності застосовуваних протиепідемічних заходів важливими є питання дотримання конституційних прав людини в умовах запобігання поширення COVID-19 в Україні та зарубіжних країнах. Дослідженням поставленого питання займалися такі вітчизняні науковці, як Н.О. Васюк, І.Я. Сенюта, З.С. Черненко, О.М. Ситніченко, О.І. Зозуля, які у своїх роботах висвітлювали рівень забезпечення органами державної влади санітарного та епідемічного благополуччя населення, а також аналізували конституційне регулювання права на охорону здоров'я у країнах Європейського Союзу та боротьбу за обмеження конституційних прав у дозволених межах. Розгляд цієї теми проводить у своїх працях низка зарубіжних дослідників, зокрема П. Гафуріні, В. Вонг, Дж. Амонг, М. Вурс, які розглядають вплив коронавірусної хвороби на розвиток прав людини, а також установавання правових обмежень реалізації людиною своїх прав у періоді локдауну.

Зважаючи на вищезазначене, мету статті можемо сформулювати через такі завдання:

1) у компаративному аспекті охарактеризувати поточний стан перебігу подій у зарубіжних країнах щодо вжиття правових та організаційних заходів запобігання поширення вірусу;

2) дослідити обмеження такого природного права людини, як свобода пересування, аналізуючи конституції та інші нормативно-правові акти різних країн світу;

3) розглянути правові наслідки обмеження свободи пересування та їх вплив на порушення права людини на працю, соціальне забезпечення тощо через призму рішень ЄСПЛ;

4) встановити найбільш перспективні шляхи вирішення проблеми обмеження конституційних прав і свобод в умовах пандемії COVID-19.

Необхідно зазначити, що право на вільне пересування встановлено у перших актах конституційної значущості, зокрема у Великій хартії вольностей 1215 р., Петиції про право 1628 р., Хабеас Корпус Акті 1679 р. Як правило, вважають, що вперше у систематизованому вигляді це право з'явилося у Веймарській Конституції 1919 р., у статті 111 якої зазначається таке: «Всі німці користуються свободою пересування по всій імперії» [7].

Згодом право на вільне пересування набуло універсального характеру. Так, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (стаття 5), Між-

народний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. (стаття 12) закріплюють, що кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належать у межах цієї території право на вільне пересування й свобода вибору місця проживання. Кожна людина має право покидати будь-яку країну, включаючи власну. Водночас обмеження свободи пересування задля захисту здоров'я, прав і свобод людини допускається Протоколом № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 16 вересня 1963 р., статтею 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., тому хоча держави запровадили певні обмеження окремих прав людини задля захисту громадського здоров'я в умовах пандемії, такі обмеження мають відповідати загальним стандартам прав людини.

Конституція США і Основні закони штатів гарантують кожному свободу пересування. Проте нині це положення порушується владою США шляхом видання Президентом указів, що перешкоджають як громадянам країни, так і іммігрантам вільно пересувати кордон країни. Прикладом такого порушення є Указ Джо Байдена «Про призупинення в'їзду як іммігрантів та неіммігрантів, деяких додаткових осіб, які становлять ризик передачі коронавірусної хвороби» від 25 січня 2021 р. Цей Указ обмежує поїздки до США громадян, які упродовж останніх 14 днів перебували на території будь-якої з 26 європейських країн-членів Шенгенської Угоди, Великої Британії, Ірландії, а також Китайської Народної Республіки, Бразилії та Ісламської Республіки Іран. Також в'їзд до США як іммігрантів чи неіммігрантів-негромадян, які фізично перебували в Південно-Африканській Республіці протягом 14-денного періоду, що передував їх в'їзду або спробі в'їзду до США, тим самим призупиняється та обмежується. Окрім цього, зазначені обмеження діють також для пасажирів, які перебували на території названих країн задля транзиту. У результаті цього величезна кількість людей не могла потрапити до своєї домівки, побачитися з рідними. Водночас 46 Президент ухвалив Указ «Про скасування заборони імміграційних віз» від 24 лютого 2021 р., за яким було анульовано попередній Указ 45 Президента США щодо призупинення імміграції до США через загрозу поширення COVID-19 [8].

Звертаючись до Конституційного акта Канади 1982 р., Частини I «Хартія прав і свобод» (пункт 6), маємо зазначити, що право людини на вільне пересування є фундаментальним [9]. Однак у період пандемії Уряд Канади також ухвалив Указ «Проголошення про закриття кордонів Канади для більшості іноземних громадян у зв'язку з COVID-19» від 23 лютого 2021 р. згідно з яким Канада обмежує в'їзд до країни та виїзд із неї, що суперечить положенню про свободу пересування [10]. У Канаді за останній час зростання числа захворюваності перевищило 7%, внаслідок чого у провінції Онтаріо введено режим надзвичайного стану, а провінція Квебек, що найбільш постраждала від COVID-19, стала першою в країні, яка ввела комендантську годину, щоб обмежити поширення коронавірусу.

Відповідно до Конституції Італійської Республіки 1947 р. (стаття 16), кожному громадянину гарантується право на вільне пересуватися й проживання в будь-якій частині національної території [11]. Водночас Італія стала чи не «антирекордсменом» за результатами кількості хворих на COVID-19, про що свідчать статистичні дані щодо загальної кількості осіб, що захворіли в країні, за увесь період поширення хвороби (3,5 мільйони осіб) [8]. Рада міністрів Італії ухвалила рішення про посилення обмежувальних заходів у зв'язку з пандемією коронавірусу і поширенням нових штамів COVID-19. Нині майже півкраїни переходить у «червону» зону карантинних обмежень. У регіонах, що належать до «червоної» зони, не працюють школи, університети, кафе та ресторани. Продаж усіх товарів не щоденного попиту зупинили, а свободу

пересування в регіонах суворо обмежили. Люди можуть залишати свої помешкання лише для поїздки на роботу або за нагальної потреби. Зазначені нововведення в країні свідчать про порушення невід'ємного права особи на вільне пересування.

Так, згідно зі статтею 11 Основного закону ФРН, всі німці користуються свободою пересування по всій території Федерації [12]. Водночас у Німеччині з грудня 2020 р. діє жорсткий локдаун, який уже неодноразово подовжували, востаннє – до 18 квітня 2021 р. Потрапити до країни можна лише за вагомих підстав, скажімо, в разі нагального відрядження. Крім того, згідно з ухваленими в рамках локдауну нормами, готелі не мають права надавати можливості ночівлі для туристів. У Німеччині діють обмеження на в'їзд із багатьох країн, рішення про які приймає Федеральне міністерство внутрішніх справ Німеччини. Як правило, можливим є в'їзд із держав-членів ЄС; асоційованих членів Шенгенської зони, а саме Ісландії, Норвегії, Швейцарії, Ліхтенштейну; інших країн, в'їзд із яких дозволяється на підставі проведеної ЄС оцінки епідеміологічної ситуації.

Більш того, неоднозначною новиною карантинного режиму в Німеччині стало створення ізоляторів для злісних порушників карантинних обмежень. Виконавчий директор Ради округів землі Зенке Шульц назвав ізолятор “ultima ratio” – останнім аргументом щодо злісних порушників коронавірусного карантину. Сюди з початку лютого 2021 р. за рішенням суду відправляють особливо впертих порушників. Ізолятор не є в'язницею в традиційному сенсі. «Ув'язненим» дозволено користуватися телевізором, ноутбуком, телефоном. Є у камері також свій душ. Крім того, тим, хто там перебуває, надається психологічна підтримка. Однак відмінність від комфортного перебування вдома все ж таки є, адже до ізолятора люди потрапляють за рішенням суду, отже, ті, хто там опинився, мають виконувати інструкції охоронців. Проте існує досить багато аргументів проти таких ізоляторів, зокрема, через те, що порушуються права людини і громадянина. Так, проти ізоляторів для порушників карантину виступила Ліва партія Німеччини, де їх офіційний представник з питань охорони здоров'я Ахім Кесслер висловив думку про те, що «нам не потрібно ще більше репресій і примусу. Нам потрібно більше інвестицій у захист населення і просвітницька робота в питаннях охорони здоров'я. Під захистом маються на увазі безкоштовні медичні маски для всіх і якнайшвидша загальна вакцинація».

Отже, безсумнівно, функціонування цих ізоляторів є порушенням статті 11 Основного закону ФРН. До того ж оскільки тримання в ізоляторі позиціонується як один із видів покарання порушників карантинних вимог, то таке положення має міститися у відповідно створеному нормативно-правовому акті, який би встановлював покарання й такі порушення, а також регламентував процедуру такого затримання. На подібні порушення вже раніше звертав увагу ЄСПЛ у своєму рішенні «Гайдн проти Німеччини» від 13 січня 2011 р., у якій особу було понаднормово затримано у місці позбавлення волі, через що було порушено статтю 5 Конвенції: «Кожна має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом» [13].

Варто зазначити, що наслідком обмеження права на вільне пересування є обмеження права на працю. Це право II покоління закріплено на національному й міжнародному рівнях. Наприклад, стаття 15 Хартії основних прав Європейського Союзу 1996 р. встановлює право кожної людини на працю і на здійснення професійної діяльності, яку вона вільно вибирає або на яку вона вільно погоджується. Розвиваючи право на працю, стаття 38 Конституції Італії проголошує право кожного громадянина на підтримку та соціальне забезпечення. Зважаючи на це, у березні 2020 р. Уряд

Італії ухвалив Указ № 18 «Підтримуючи Італію» (“Cura Italia”), метою якого стало надання підтримки Національній службі охорони здоров'я, а також надання допомоги сім'ям, працівникам і підприємствам (зокрема, малого й середнього бізнесу), яких торкнулась надзвичайна ситуація, викликана епідемією COVID-19 [14]. У рамках цього Указу Уряд створив спеціальний фонд підтримки працівників, які через пандемію припинили трудові відносини або скоротили свою трудову діяльність, але важливим моментом є те, що такий акт було видано “ad hoc” і ним встановлювався лише конкретний період дії соціальної допомоги населенню. Нині ситуація полягає в тому, що, як зазначають інформаційні канали Італії, право громадян на працю оффлайн обмежується, проте рівень соціального забезпечення таких громадян вкрай низький, що створює перепони для нормального майнового забезпечення сімей. На ці порушення вказав ЄСПЛ у своєму рішенні у справі «Казарін проти Італії» від 11 лютого 2021 р., у якій держава фактично вже надала людині соціальну допомогу, проте вимагала її повернення, що становило порушення статті 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [15].

Наостанок варто навести досвід карантинних обмежень Угорщини, що є наступною країною, що також встановила антирекорд захворюваності на COVID-19 за добу. Так, статтею 19 Конституції проголошено, що Державні збори, здійснюючи свої права, що впливають із суверенітету народу, забезпечують захист конституційного ладу суспільства, визначають його організацію, розвиток і умови управління [16]. Водночас Закон «Про надзвичайну ситуацію в Угорщині» від 30 березня 2020 р. встановлює низку обмежень прав громадян. По-перше, у період надзвичайної ситуації в країні скасовуються вибори й референдуми (парламентські вибори заплановані на 2022 р., місцеві вибори проведені у 2019 р.), що порушує виборчі права громадян, гарантовані статтею 70 Конституції Угорщини. По-друге, Закон закріплює новий злочин, несумісний із міжнародним правом і стандартами в галузі прав людини. Він передбачає, що будь-хто, хто втручається в роботу карантинного або ізоляційного порядків, може бути засуджений до тюремного ув'язнення строком до п'яти років, причому покарання збільшується до восьми років, якщо хтось помирає внаслідок цього втручання. По-третє, зазначений правовий акт надає виключні безстрокові повноваження Уряду. Фактично голова Уряду Віктор Орбан отримав можливість керувати країною одноосібно за допомогою указів, а уряд зможє за потреби продовжити надзвичайну ситуацію без схвалення парламенту. Єдиним органом у країні, який відтепер може скасувати рішення уряду, є Конституційний суд. Через це Закон «Про надзвичайну ситуацію в Угорщині» активно критикують міжнародні правозахисні організації, називаючи його, зокрема, «першою диктатурою» в Європі. Такі положення, звичайно, суперечать зазначеній статті Конституції Угорської Республіки.

Отже, в Україні та зарубіжних країнах спостерігається спільна тенденція до обмеження права людини на вільне пересування. Проте встановлення та реалізація в рамках запобігання поширенню COVID-19 обмежень основних прав людини у демократичній, соціальній, правовій державі та громадянському суспільстві мають відповідати критеріям правомірності (відповідність змісту та процедури обмежувальних заходів Конституції та іншим правовим актам, міжнародним стандартам прав людини), обґрунтованості (реальні протиепідемічні цілі), пропорційності (переважання інтересів охорони здоров'я нації перед правами конкретної людини) та тимчасовості.

Так, необхідно, по-перше, створити реальні умови, в яких держава повинні забезпечити кожній людині доступ до інструментів соціального захисту, зокрема до оплачуваних лікарняних, медичних послуг, відпусток по догляду за

дітьми чи особами на утриманні на випадок їхньої хвороби або на період карантину, а також відпусток для догляду за дітьми, які не ходять до школи через карантин.

По-друге, держави повинні забезпечити всім постраждалим особам та спільнотам доступ до чіткої, доступної, своєчасної та змістовної інформації щодо природи та масштабів загрози здоров'ю, можливого вжиття заходів зі зменшення ризиків, можливих наслідків та заходів із реагування на пандемію, що тривають, адже якщо реакція держави на коронавірус заснована на обмеженні доступу до інформації, недостатній прозорості та цензурі, то влада ризикує підірвати право на «пошук, отримання» і розповсюдження інформації та ідей будь-якого виду», а також право на доступ до інформації про здоров'я. Окрім того, таким чином вони ставлять під загрозу ефективність реакції системи охорони здоров'я.

По-третє, важливим є встановлення реального доступу осіб до медичної допомоги. Відповідно до міжнародних стандартів з дотримання права на здоров'я, медичні засоби, установи та послуги, у тому числі доступ до лікування та майбутніх вакцин і ліків від коронавірусу, повинні бути доступними в необхідній кількості для всіх, особливо для найбільш вразливих та знедолених груп населення, які мають отримати до них доступ на недискримінаційній основі.

По-четверте, доцільно погодитися з думкою науковця О.І. Зозулі про те, що на дотриманні громадянських і політичних прав людини в Україні негативним чином позначаються недоліки юридичної техніки (зокрема, термінології) правових актів щодо запобігання поширенню COVID-19, несвоєчасність встановлення та оновлення профілактичних і протиепідемічних заходів (обов'язкова самоізоляція, обробка персональних даних без згоди особи тощо), відсутність або несвоєчасність закріплення порядку їх реалізації, значні прогалини та колізії у формулюванні таких заходів, що унеможливають їх точну та одноманітну реалізацію, а також недостатня правороз'яснювальна робота, відсутність усталеної та одноманітної судової практики щодо порушень конституційних прав людини і правил карантину [17, с. 16].

Отже, усунення вищенаведених недоліків потребує насамперед розгорнутого правового врегулювання, з одного боку, обмежень, а з іншого боку, гарантій реалізації основних прав людини в умовах пандемії COVID-19 в Україні та зарубіжних країнах. Безперечно, в умовах швидкого поширення пандемії коронавірусу COVID-19 перше місце посідає турбота та захист здоров'я усього населення країни, проте важливо пам'ятати саме про пропорційне та законне обмеження прав і свобод конкретних громадян, зловживання якими є неприпустимим у правовій та демократичній державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Antonio G. We are all in this Together: Human Rights and COVID-19 Response and Recovery. URL: <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/we-are-all-together-human-rights-and-covid-19-response-and>.
2. Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis: a toolkit for member states of April 7, 2020 № SG/Inf (2020)11 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/sg-inf-2020-11-respecting-democracy-rule-of-law-and-human-rights-in-th/16809e1d91>.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 33.
4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text>.
5. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»» від 28 серпня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text>.
6. Оперативна інформація щодо заходів, які вживаються іноземними країнами з протидії розповсюдженню COVID-19 : Міністерство закордонних справ України від 21 червня 2020 р. URL: <https://mfa.gov.ua/news/operativna-informaciya-shchodo-zahodiv-yaki-vzhivayutsya-inozemnimi-krayinami-z-protidii-rozpovsyudzhennyu-covid-19>.
7. Конституція Німецької імперії (Веймарська Конституція) від 11 серпня 1919 р. URL: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919\(08\)11.reich.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919(08)11.reich.php).
8. The President Revoking Proclamation 10014 of February 24, 2021. URL: <https://www.aila.org/infonet/proclamation-revoking-immigrant-visa-bans>.
9. Конституційний акт Канади від 17 квітня 1982 р. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/canada/canada-f.htm.
10. Temporary restriction of travelers crossing US-Canada and Mexico land borders for non-essential purposes of March 18, 2021. URL: https://help.cbp.gov/s/article/Article-1596?language=en_US.
11. Constitution of the Italian Republic of January 1, 1948. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/it/it037en.pdf>.
12. Основной закон Федеративной Республики Германии от 23 мая 1949 г. URL: https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&l=ru&object=translation.
13. Рішення ЄСПЛ у справі «Гайдн проти Німеччини» від 13 січня 2011 р. URL: <https://roseurosud.org/r/st-5/postanovlenie-espch-gajdn-protiv-germanii>.
14. Декрет-закон «Підтримуючи Італію» від 17 березня 2020 р. № 18 URL: https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2020/03/17/20G00034/sg?fbclid=IwAR3HIQfjW7U8fgwCsxvgVcO5_CnfQQuA_kaWgtCrKzp3pcuIkIDAJ75eS_g.
15. Рішення ЄСПЛ у справі «Казарін проти Італії» від 11 лютого 2021 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ES069419>.
16. Constitution of Hungry Republic of April 18, 2011. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2013?lang=en.
17. Зозуля О.І. Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. Форум Права. 2020. Вип. 2 (61). С. 6–22.